

Лазар Стојановић*

Институт за европске студије, Београд

Јана Марковић**

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

МОЋ И ТЕОРИЈА РЕАЛИЗМА У МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Сажетак

Моћ представља веома важну категорију међународних односа, од које умногоме зависи позиција државе у оквиру међународног поретка. Стога, актери су усмерени ка надограђивању и усавршавању димензија и ресурса моћи. Имајући у виду наведени значај, многи теоријски обрасци анализирају аспекте моћи, долазећи до суштински различитих налаза. На том путу, реализам уз супротстављени либерализам, представља најзначајнију теорију, са дугом традицијом. Преостали обрасци схватања моћи јесу савремене школе мишљења базиране доминантно на критици реализма или либерализма. Свој пун потенцијал реализам остварује након Другог светског рата, услед неуспеха либералних схватања, када почиње његово златно доба. Рационална окренутост реалистичном погледу је унела новине, које су ишле у корак са хладноратовском епохом. Штавише, реалисти биполарну структуру међународног поретка сматрају најстабилнијом, те је блоковска

* Имејл адреса: lazarfb97@gmail.com; ORCID: 0009-0009-4777-7152.

** Имејл адреса: jana.markovic@fb.bg.ac.rs; ORCID: 0009-0003-0676-8213.

подела током Хладног рата представљала практичну примену ове теорије. Стога, циљ рада је довођење у везу моћи државе са постулатима теорије реализма, у периоду након Другог светског рата. Истраживање прати историјску генезу ових појмова, указује на кључне консеквенце и модификације, сходно динамичности међународних односа. На пољу теорија моћи то подразумева синтезу разматрања најзначајнијих теоретичара, док конкретизацијом реализма настају синтагме са епитетима класични, офанзивни и дефанзивни. Рад има амбицију да кроз примену квалитативног истраживачког приступа приближи употребу моћи у савременим међународним односима, кроз адекватне примере, који потврђују или оповргавају премисе теорије реализма.

Кључне речи: *моћ, сила, теорија реализма, међународни односи, међународни поредак.*

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Међународни односи представљају комплексну и динамичну дисциплину. Стога, њихово разумевање је умногоме зависно од временске етапе, која се узима као референтна. Историјски догађаји могу представљати важне прекретнице, које одређују будућност међународних односа. Сукоби глобалних размера, у првом реду, мењају односе снага међу државама, што се ефикасно рефлектује и на друге области. Наведено је најевидентније кроз примере великих ратова током прве половине 20. века, који су успешно ревидирали међународне односе, као тада већ респектабилну и плодносну научну дисциплину.

Елем, имајући у виду неодвојивост теорије и праксе, сваки од тих историјских периода прати адекватна теоријска артикулација, за којом се посеже. Иако савремена наука о међународним односима нуди прегршт образаца и школа учења, треба истаћи, да се као две доминантне, издвајају либерализам и реализам. Реч је о дијаметрално супротним погледима на односе моћи међу државама, који их са позиције крајности посматрају. Сви млађи обрасци, којих је заиста пуно, настају и развијају на основу критичког осврта на

неку од доминантних теорија, те их је стога немогуће посматрати у потпуности изоловано, односно неодвојиво од либерализма и реализма.

Моћ, са аспекта предметне тематике, представља важан појам, са присуством и посебном улогом у свим друштвеним периодима и епохама, те је њено одређење битна полазна основа. Најпре, иако ће аутори различитих дисциплина, попут теологије, политикологије, филозофије, војне стратегије, користити термин *моћ*, неће под њом подразумевати иста значења. Потврда историјској свеприступности моћи су разматрања Тукидида, која су забележена још у 5. веку пре нове ере. Он је моћ видео као елемент који ремети равнотежу у доношењу праведних одлука, које су могуће само када постоји склад између обима моћи двеју страна (Woodruff 2014, 117). Расел (Rasel 2022, 60), истакнути британски филозоф и логичар, сматра да моћ резултује намераваним последицама. Не усуђујући се да исту дефинише, услед ширине појма и непостојања прецизних критеријума, истиче да нема дилеме да је реч о кардиналном појму друштвене науке, пандан енергији у физици. Ниче кандидује термин *Воља за моћ* у свом истоименом, најважнијем, делу. Овај концепт се сматра као унутрашњи осећај или порив, који сили даје истинску суштину. Воља за моћ се доминантно тумачи као мисао која води ка остваривању доминације, иако то није њено једино тумачење у сагледавању моћи државе. Воља за моћ је особина и инфериорнијих актера, те је у том смислу усмерена ка идеалу слободе, независности и опстанка (2022, 362–422). Према Веберу (*Max Weber*) моћ се користи за наметање своје воље, док Лукс (*Steven Lukes*) истиче промену интереса, услед испољавања моћи (Lošonc 2009, 10). Хобс, као теоретичар реалполитике, целовито анализира жељу ка стицању моћи, која је стална и неограничена, по моделу „моћи никад доста” (Хобс 1991, 111).

Сва поменута разматрања нуде погледе на моћ, али општеприхваћена дефиниција изостаје. У наставку рада, моћ се аналитички везује за међународне односе, чиме се њено значење сужава. Стога, након овог неопходног увода следи анализа моћи из угла међународних односа, са пратећим теоријским обрасцима. Фокус је стављен на период након Другог светског рата и теорију реализма, која је тада у свом *златном добу*.

МОЋ У МЕЃУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Као што је поменуто, иако моћ егзистира у оквиру многих научних дисциплина, она у међународним односима заузима кључну позицију. Поред тога, дефиниција моћи и у овој дисциплини није јединствена, те различити аутори посежу за фаворизовањем различитих димензија моћи. Моргентхау (Morgenthau 1948, 27), утемељивач класичног реализма, моћ, односно борбу за стицање моћи, посматра као интригантан и интердисциплинаран процес, који се налази у сржи међународних односа. На другој страни Гилпин (Gilpin 1981, 13) га уздиже на ниво проблематике. Ужа поимања моћи у оквиру међународних односа су неретко базирана на односима који се успостављају међу државама, као актерима међународне политике. На том трагу, према Роберту Далу (*Robert Dahl*), моћ је способност једног актера, да другог актера примора да учини нешто, што иначе не би учинио. Други аутори истичу да им моћ даје могућност да своју судбину узму у своје руке (Barnett and Duvall 2005, 45).

Уз сву евидентност флуидности појма моћи, она се у оквиру међународних односа може тумачити кроз три доминантне концепције, и то: схватања моћи као контроле над ресурсима, контроле над актерима или контроле над догађајима и исходима. Првпоменуто схватање, које моћ доводи у везу са ресурсима, креирано од стране Шварценбергера (Schwarzenberger 1951, 14), најучесталије је. На основу њега јављају се покушаји квантификације моћи, кроз поседовање одређених ресурса, док се као значајни уопштени показатељи издвајају територија, број становника и бруто домаћи производ. Иако има много покушаја извођења формула о моћи државе, као једна од упечатљивијих је она у којој аутор моћ сагледава кроз површину државе, број становника, привредну активност, војну снагу, и опционо нуклеарни потенцијал (German 1960, 141). Међутим, критичким сагледавањем тезе о посматрању моћи кроз поседовање ресурса је закључено да се исти ресурси не понашају ни приближно исто у различитим ситуацијама. Такав приступ пренебрегава друге чиниоце, попут вештине и способности управљања ресурсима или њихове правовремене употребе (Hart 1976, 289). Алтернативна тумачења фокус са материјалне компоненте пребацују на актере, односно односе који се успостављају међу њима. Тиме се моћ доста шире сагледава. Док последња перцепција

у овом низу контролу над догађајима сматра одлучујућом. Према њој, незаинтересованост за одређене епизоде не значи одсуство моћи, већ се она везује за доминацију у исходима који се сматрају пресудним и нарочито важним у односима међу државама.

Џозеф Нај (*Joseph Nye*), истакнути професор међународних односа на Универзитету Харвард, је значајан део свог истраживачког опуса посветио управо улози моћи у међународним односима. Наиме, он своја разматрања отпочиње општом перцепцијом да је моћ све оно што доводи до промене, или њеном одупирању. Али у својој дубљој анализи, моћ најпре грана на меку, војну, економску и паметну, као целине подложне аутономном разматрању и истраживању (Нај 2012, 22).

Мека моћ је најједноставније представљена као вештина да усмерите друге да желе исто што и ви, без примене силе, само путем привлачности (Nye 2002, 9). У циљу прецизнијег одређења, овај аутор меку моћ сагледава кроз политичку, дипломатску, културну и образовну димензију. Политички аспект се тиче функционисања политичког система државе и његових институција, дипломатска моћ се везује за спољнополитичке активности, док образовна и културна моћ делају на пољу формалног образовања, медија, стицања знања и вештина, креирања нових и очувања традиционалних културолошких образаца. Мек карактер ове моћи уме да заваља, одавајући утисак да таквим деловањем не могу настати значајне последице, што је погрешно на више нивоа. Наиме, деловање меке моћи може садржати деструктивне елементе попут манипулације, уцене, осуде, са широким сведруштвеним импликацијама. Поједини аутори износе критике на рачун меке моћи, те чак доводе у питање и њено постојање, сматрајући је интересовањем које претендује да у будућности може прерасти у моћ. Критички осврти овог типа не споре њену важност, већ давање статуса моћи (Gelb 2009, 219).

Војна моћ је дакако прецизнији појам, са значајно мање дилема у погледу дефинисања. Њени јасни, учестало квантитативни показатељи, као што су број обучених и професионалних војника, опрема и средства којима се располаже, омогућавају неки вид позиционирања и вредновања држава по том основу. Намена таквих средстава може бити различита, полазећи од физичке принуде, као прве асоцијације на војну моћ, преко претње принудом, све до заштите и помоћи (Нај 2012, 64). Кроз примере, војна моћ је истовремено предузимање војног напада или интервенције, исто

тако и претња или застрашивање њоме, креирање војних савеза али и помоћ војних снага у случају природних или антропогених незгода и несрећа.

За економску моћ се може применити слична аналогија, која је своди на мерљиве категорије, попут бруто домаћег производа, као најзначајнијег међу њима. Међутим, економска моћ, у контексту међународних односа, постаје значајна на многим пољима. Најпре су ту економске организације, које интеграцијама на регионалном или глобалном нивоу утичу на стање светске економије. Затим се може говорити о моћи санкција, као средства које се налази у рукама економске моћи. Реч је о награди или казни, то јест подршци или неслагању, које се предузима са циљем измене понашања и остваривања жељених политичких интереса (Naj 2012, 95). Такође, треба истаћи да ова моћ има примарну позицију, будући да је могуће довести је у везу са свим другим врстама моћи, па и војном. Према тој тези, муниција, пушка или војни ваздухоплов је део економског улагања, тј. стања државе.

Финално, паметна моћ представља својеврсну синтезу свих претходних врста моћи, односно исправно располагање димензијама моћи. Паметна моћ је својеврстан хронолошки алгоритам, праћен јасном стратегијом, који отпочиње одређењем приоритета и интереса, а завршава жељеним епилогом (Naj 2012, 248–249).

ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ РЕАЛИЗМА

Реализам представља теорију са дугом традицијом, која се доминантно развијала у делима Моргентау (*Hans Morgentau*), Миршајмера (*John Mearsheimer*), Кара (*Edward Carr*), који се сматрају примарним представницима овог значајног правца у науци о међународним односима. Реалистичко становиште не негира стање мира, већ га сматра неостваривим у свом динамизму односа међу државама (Carr 1946, 10). Стога, државе морају тежити остваривању доминације или надмоћи над другим актерима, те је константна борба за моћ основа реализма. На том путу, моралност поступака није најважнија, те државе предузимају све активности који их воде ка опстанку, као крајњем циљу (Miršajmer 2017, 45–47). Иако се овакво схватање везује за индивидуализам и окренутост личним интересима, тиме се не спори могућност сарадње међу државама. Моменти преклапања и поистовећивања интереса могу резултовати

настајањем савеза, са вером у обострану корист. Међутим, реч је о још једној флуидној категорији, те тренутни савезници то не морају бити и у будућности. Национални интереси су покретачи и усмеривачи таквог односа.

Извор реализма се налази у људској природи. Индивидуа – појединац је тај који жели што више моћи (Lomia 2020, 596). Та њихова природна потреба се преноси и рефлектује на сложеније нивое организације, у овом контексту и на државе. Међутим, није реч о актерима који пред собом имају имагинарне циљеве. Постоји јасна дистинкција између реалних могућности државе на тлу међународних односа и жеља или надреалних амбиција (Elman and Jensen 2014, 50).

Типологија реализма

Како то обично бива једна теоријска концепција се током времена надограђује, усавршава и мења, те је случај и са реализмом. У том смислу прави се разлика између класичног, офанзивног и дефанзивног реализма (Табела 1). Реч је о модификацијама једне теорије, иако се постулати традиционалних реалиста умногоме разликују од савремених следбеника.

Табела 1 – Типови реализма и однос према моћи

Тип реализма	Класични реализам	Офанзивни реализам	Дефанзивни реализам
Карактер моћи	Природна потреба	Зависност од међународног поретка	Зависност од међународног поретка
Циљ моћи	Хегемонија	Хегемонија	Равнотежа снага

Извор: Miršajmer 2017, 53.

Класични реализам је типичан представник општих поставки теорије, који је остварио доминацију током наредне три деценија, почев од завршетка Другог светског рата. Према њему државе теже константном увећању моћи, које никад није довољно. Моргантау, у делу Политика међу нацијама, борба за моћ и мир (*Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*), које је обележило епоху након Другог светског рата, потенцира на важности моћи, која пролази кроз различите фазе, од њеног настајања, опстанка, увећања и испољавања (Morgenthau 1948, 21). Овакво схватање међународне политике, иако сурово или радикално према многим критикама,

као циљ има настајање хегемоније, односно остваривање апсолутне надмоћи и превласти над другим актерима.

Протоком времена долази до генезе која ублажава реализам, у класичној варијанти. Као резултат таквог приступа настаје структурални реализам, са поткласификацијом на офанзивни и дефанзивни. Наиме, до промена долази са Кенетом Волцом (*Kenneth Waltz*) и његовим делом Теорија међународне политике (*Theory of International Politics*). Он је сматрао да државе немају природно усађену жудњу ка моћи, већ је реч о остваривању што већег нивоа безбедности. На том путу позитивно се гледа на равнотежу снага (Waltz 1978, 126). Самим тим војна сарадња, као облик удруживања ресурса и снага држава у циљу опстанка, представља ефикасан модел. Таквом поставком се конструише суштина дефанзивног реализма (Tang 2009, 588). Државе са статусом хегемона доводе у питање опстанак мањих држава, те је стога далеко сигурнији приступ са успостављањем равнотеже моћи. Постојање полова, то јест биполарна структура међународног поретка, са приближно једнаким капацитетима моћи, отвара могућност малим државама да приближавањем некој од страна гарантују своју безбедност, односно опстанак.

Приступ офанзивног реализма је очекивано супротан. Фокус се са одбране преусмерава на напад, те је сукоб учестало стање. Државе увећавају своју моћ, офанзивно су орјентисане и усмерене ка хегемонији, као највишем циљу (Miršajemer 2017, 52). Насупрот дефанзивном облику, који стање међународне политике анализира из угла малих држава, офанзивни реализам превасходно сагледава позицију великих сила, перципирајући их као кључне, док се други актери налазе у њиховој позадини. Обе варијанте реализма су сагласне да међународним односима влада анархија. Међутим, кључне разлике се огледају у особинама, попут сарадње и страха од моћи других држава, као карактеристика дефанзивног; и доминацији и тактичком нападању супротстављених актера, као праксе која се идентификује са офанзивним реализмом.

Дух савременог доба додатно долази са *неореализмом*. Реч је о концепцији која полази од става да се државе у међународној политици воде истим циљевима, али да се разликују способности, односно обим и полуге моћи, којима управљају. Овим појашњењима теорија о реализму добија ново рухо, постајући рационалан принцип разумевања односа међу државама.

Критика реализма – Теоријски неистомишљеници

Либерализам, као једна од важних класичних теорија, представља најреспектабилнијег противника, који је противуречан са великим бројем принципа реализма. Главни идеал је слобода, на коју се надовезује пацифизам, док је међународна политика структурисана око троугла демократичности, економске повезаности и наднационалних институција (Rousseau and Walker 2010, 26), те је у таквом окружењу сукоб мање вероватан и излишан. Само у том случају је реч о добрим државама, док су лоше државе оне које се поистовећују са постулатима ратоборности и стицања превласти. Либерали критикују равнотежу снага, сматрајући да управо тај магловит појам уводи државе у континуирани сукоб, са широким последицама (Stern 2000, 160). Присутан је идеализам, наспрам радикализма код реализма. Либералну концепцију у овом смислу карактерише оптимизам и вера у систем друштвених идеја, вредности, институционалне умрежености и сарадљивости који обликују понашање држава на међународном плану (Moravcsik 1997).

Преостале школе мишљења се развијају на критици реализма и либерализма. Најзначајнији међу њима јесте социјални конструктивизам, који је надоместио недостатке реализма, кроз истицање важности контекста за разумевање стварности. Том логиком нуклеарни потенцијал Француске је безбеднији, од оног који припада земљама Блиског истока у времену постојања конфликта на том простору. Такође, конструктивисти не сагледавају међународну политику као нужну датост, већ као поље на које је могуће утицати кроз увођење начела, правилности и норми (Adler 2013, 123). Вишедимензионално сагледавање односа међу актерима, које социјални конструктивизам кандидује, шири дијапазон могућих дешавања и следствено томе умањује неочекиване сценарије.

У овом смислу осврт дају и друге теорије или школе мишљења попут критичких теорија, које сматрају да све интензивнија употреба позитивизма погрешно делује на друштвене науке, тиме што запоставља важност људске еманципације у превазилажењу баријера (Diez and Steans 2005, 129). На том трагу наставља и Копенхашки институт за истраживање мира (*Copenhagen Peace Research Institute*), који се критиком бави доминантно из угла студија безбедности.

СПРЕГА МОЋИ И РЕАЛИЗМА НАКОН ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Циљ овог дела рада је да моћ и представљене теоријске оријентације стави у контекст конкретне историјске епохе. У том смислу примат је свакако на теорији реализма, која се од средине 20. века намеће као најзначајније становиште у разумевању односа међу државама.

Идеје класичних либерала о *минималној држави и ноћном чувару* су дуго биле покретач међународних односа (Sladeček 2008, 105), нарочито крајем 19. и почетком 20. века. Међутим, Лига народа, створена 1920. године, која је стремилa мирном решавању конфликта, разоружавању, држави благостања, није успела у својој мисији. Нови сукоб глобалних размера је ипак уследио, чиме је дошло до пада вере у либерална становишта и грађења једног новог света и поретка.

Хладноратовска равнотежа снага

Завршетком Другог светског рата, најсмртоноснијег сукоба у историји човечанства, долази до заокрета у међународним односима, те реалистички поглед на свет узима примат. Конституише се биполарна структура поретка, услед постојања два табора, који обимом и димензијама моћи значајно превазилазе преостале актере (Miršajmer 2017, 416). Но, то не би било спорно да не постоји суштинска различитост полова на коју је указао Џорџ Кенан (*George Kennan*), у Дугом телеграму из 1946. године. Овај документ је разлике капиталистичког и социјалистичког друштва сматрао непремостивим, а сарадњу немогућом (Kennan 1946, 19–31). Надасве супротстављени интереси *Северноатланског савеза*, на челу са Сједињеним Америчким Државама и Варшавског уговора, који предводи Совјетски Савез, су означили почетак Хладног рата (Вукадиновић 2004, 161). Овај период у науци о међународним односима остаје обележен *равнотежом снага и безбедносном дилемом*, појмовима својственим реалистичкој традицији.

На равнотежу снага, која је том приликом настала, се различито гледа. Волц (Waltz 1978, 126) овај период сматра стабилним, будући да постоје два актера који управљају односима моћи на глобалном нивоу, воде посредничке конфликте, притом ескивирајући директан

сукоб. Што је у начелу усмерено ка постизању глобалне безбедности. Но, други аутори ту привидну безбедност виде као оличење страха по сопствени опстанак, које доводи до груписања других држава око неког од полова. Мур (Moore 1924, 310) је ово назвао примитивним инстинктом самоодбране. Равнотежа снага стога није мирнодопски концепт, будући да овај период не подразумева одсуство силе, већ је реч о покушају спречавања хегемоније, односно значајније доминације једног од актера (Donnadieu 1900, 111). У том смислу теоријски се идентификује са поставком дефанзивног реализма (Табела 1).

Периоди криза, односно, прокси ратова (*proxy war*) до којих је долазило су се доминантно одвијали на простору других држава, уз недвосмислену подршку или интересе носиоца биполарног хладноратовског поретка. Прва у низу иранска криза је настала 1946. године, због совјетског заузимања дела територије. Кинески грађански рат је био оличење идеолошке борбе, затим грчки грађански рат, као прва послератна комунистичка побуна и берлинска криза, којом је блокирана економска веза између Берлина и Западне Немачке. Корејски рат, уз америчко савезништво са Јужном Корејом и совјетску подршку северном суседу. Кубанска ракетна криза 1961. године, настала услед распоређивања совјетских ракета на овом острву у Средњој Америци, свет је довела на ивицу нуклеарног сукоба (Ganzer 2018, 174). У овом низу значајно је поменути и ратове у Вијетнаму и Авганистану, са значајним људским жртвама.

Елем, Кегли (*Charles Kegley*) читав период Хладног рата сагледава кроз три фазе (Кегли и Виткоф 2006, 199; Јефтић и Радојевић 2021, 134–136): *Прва фаза* (1945–1962) је обележена доминацијом Сједињених Америчких Држава, која проистиче из спољнополитичке стратегије ограничавања супротног табора, формиране Трумановом доктрином (Кегли и Виткоф 2006, 199–200); Током *Друге фазе* (1963–1978) долази до уједначавања моћи, те епилог постаје сарадња или нуклеарни сукоб. У том периоду је дошло до дипломатске сарадње и споразума о ограничавању стратешког наоружања (*Strategic Arms Limitation Talks – SALT*); У *Трећој Фази* (1979–1991) је нарушен детант, превасходно совјетском интервенцијом у Авганистану током 1979. године. Реакција на тај чин је била Картерова доктрина (1980), којом је Америка приступ нафти у Персијском заливу дефинисала као витални интерес, штићен чак и војном силом (Јефтић и Радојевић 2021, 136). На овај начин је

истакнут значај енергетске безбедности, али и Персијског залива, као турског тла које може бити почетна тачка за развој конфликта ширих размера.

Безбедносна дилема, као термин својствен реализму, је своју праву примену доживео током периода Хладног рата. Наиме, војно оснаживање једне стране се перципира као претња по безбедност, која изазива реакцију супротне стране и тиме се улази у својеврсну трку у наоружању (Jervis 1978, 175). Ова конкуренција није била најзначајнија до 1950. године, али већ у наредној декади постаје стожер америчке војнополитичке доктрине. Убрзо је број комада нуклеарних бојевих глава Сједињених Америчких Држава био приказан петоцифрено, док је противник са супротне стране гвоздене завесе значајно заостајао, бар у том моменту. Уследила је совјетска нуклеарна експанзија, која је пред крај Хладног рата по квантитету сустигла Америку (Miršajmer 2017, 297–298). На тај начин долази до гомилања војне моћи два блока, која је суштински довела у питање опстанак човечанства. Ова ирационална тежња ка супериорности у односу на конкурента, је у теоријском смислу објашњива постулатима офанзивног реализма, кроз стремљење ка доминацији или хегемонији.

Иако је велики број прогноза хладноратовског надметања глобални сукоб сматрао могућим епилогом, то се није догодило. Буран и непредвидив четрдесетпетогодишњи период је завршен неочекивано мирно и без испаљеног метка, симболичним падом Берлинског зида (1989), уједињењем Немачке (1990) и дисолуцијом Совјетског Савеза на петнаест независних држава (1991). Такав сценарио се није налазио у предвиђањима постојећих класичних теорија, што се може сматрати њиховим неуспехом, који је подстакао развој алтернативних тумачења, у првом реду социјалног конструктивизма. Наиме, начином на који је завршен Хладни рат оповргнут је један од постулата реализма, чиме је доказано да државе могу побећи од безбедносне дилеме (Lebow 1994).

Постхладноратовски заокрет

Почетак последње деценија 20. века донео је значајне промене. Дневни ред више није био зависан од баланса међу актерима, већ су Сједињене Америчке Државе аутономно креирале поредак у настајању. Поједини аутори овај модел структурисања сматрају најстабилнијим, у складу са Теоријом хегемонистичке стабилности (*Hegemonic*

stability theory) (Wohlforth 1999, 7). Међутим, у пракси је опстанак овог система јако тежак, имајући у виду да је заснован на страху од носиоца поретка. Миршајмер (Miršajmer 2017, 424) указује да су друге државе у тим моментима, сходно реалполитици, склоне удруживању и склапању савеза ради обезбеђивања безбедности, те период униполарности веома често представља краткорочну и прелазну фазу, која бива замењена биполаризмом или мултиполаризмом.

У освит 21. века Сједињене Америчке Државе су заиста представљале јако доминантну силу, што је видљиво сагледавањем свих врста моћи. Према свеобухватном схватању војне моћи поред употребе силе САД посеже и за претњом принудом, заштитом и помоћи. Наведено је видљиво кроз постхладноратовско укључивање оружаних снага САД у војним интервенцијама, савезничким активностима, доминантно у оквиру Северноатланског савеза, али и изградњи мира или помоћи током катастрофа (Torreon and Plagakis 2020, 17–56).¹ Интервенционистичка политика, карактеристична за период хегемоније, је значајна полуга америчке моћи у овом периоду, поред свих покушаја минимизирања конвенционалних метода. Адекватан пример тога јесте бомбардовање Савезне Републике Југославије (1999), без сагласности СБ УН, интервенције у Авганистану (2001), Ираку (2003), Либији (2011) и хуманитарна катастрофа у Јемену, која је отпочела 2015. године (Ganzer 2018, 10–13). Циљеви војног укључивања могу бити различити. Један од учесталих је активација на периферији, простору који је физички јако далеко, али је важан због одржавања реда у оквиру система (Taliaferro 2004, 178–179) и правдања епитета *светског полицајца*. Други разлози војне интервенције могу бити лукративне природе, вођени материјалним или другим интересима.

Врсте моћи се свакако не могу у потпуности континуирано развијати. Међутим, држава са статусом хегемона мора остваривати доминацију у сваком сегменту моћи. Сходно томе, према подацима Светске банке из 2023. године, Сједињене Америчке Државе су и даље највећа економија света, са бруто домаћим производом од 27.360,935 милиона долара (World Bank Group 2023). Имајући у виду да увоз и извоз представљају важне категорије за једну економију, по том основу могу настајати санкције, као средство економске моћи. Нај (Naj 2012, 95) санкције види као мере агитовања или санкционисања,

¹ Детаљнији преглед наведене референце омогућава детаљан увид у сваки вид укључивања оружаних снага Сједињених Америчких Држава у постхладноратовској ери (1991–2022).

са намером остваривања жељеног исхода или утицаја. Најчешће их предузимају велике силе, које таквим поступањем могу продуковати несагледиве последице другим државама. За овом стратегијом су посегле и Сједињене Америчке Државе у постхладноратовском периоду, те су само у раздобљу од 1996. до 2001. године применили чак 85 негативних санкција према другим државама (Gottmoeller 2007/8, 100). Међутим, економске санкције могу имати и позитивну конотацију, када имају карактер помоћи, погодности или повластица, у комбинацији са елементима дипломатије. На том путу располагање најразличитијим, пре свега ретким и ограниченим ресурсима представља важну стратешку предност.

Широка лепеза средстава меке моћи и развој сајбер моћи, као нове димензије са значајним потенцијалом, додатно учвршћују позицију хегемона у периоду након Хладног рата. У поступању Сједињених Америчких Држава су свакако видљиви постулати реализма, пре свега офанзивног, који постаје неодвојив од димензија моћи у међународној политици.

ЗАКЉУЧАК

Истине ради, ниједна теоријска оријентација није у значајној мери успела да предвиди релације међу државама током периода криза. На том основу настајала су нова теоријска гледишта, која су допуњавала празнине постојећих. Иако је Хладни рат златно доба реализма, његов изненадни мирнодопски завршетак се није налазио у пројекцијама реалистичке теорије, која није успела да препозна унутрашње потенцијале држава, политичку хетерогеност и лакоћу модификације државних приступа и уједно интереса. Мимо тога, разматрања која су изнели Моргентау и Кар, односно нешто касније Волц или Миршајмер, веома успешно, са дистанце садашњег тренутка, проналазе историјске догађаје који потврђују почетне тезе аутора, представљајући значајно штиво у сагледавању савремене међународне политике. С тим у вези, рад се умногоме бави теоријским освртом чија темељна начела у значајној мери добијају практичне пандане приликом сагледавања међународних односа након Другог светског рата. Овим се додатно потврђује учестала фраза о неодвојивости теорије и праксе.

Још једну значајну корелацију теорија реализма успоставља са појмом моћи. Управо на основу овог усаглашавања, реализам

се након Другог светског рата уздигао изнад либералних идеја, које су идеалистички посматрале однос надређених и подређених актера у међународној политици. Вера у једнакост и слободу је маргинализована, док су се сила и однос према њој нашли у првом плану. Реалистичким сагледавањем моћ је најпре прецизно дефинисана и класификована, а затим и демистификована њена употреба од стране држава. Но, реализам то неретко чини на јако радикалан начин, те колико год намере биле сурове, речником реалисте ће звучати још разорније и погубније. С тим у вези, развијају се критике које ублажавају почетна становишта, али подстичу и ревидирање у оквиру теорије, кроз разликовање класичног реализма од савремених модификација оличених у офанзивном и дефанзивном типу.

Приликом анализе периода након Другог светског рата указује се на моделе и начине функционисања међународног поретка. Најпре је реч о биполарној структури заснованој на равнотежи снага и континуираној безбедносној дилеми, док крај 20. века доноси униполарни моменат са доминацијом Сједињених Америчких Држава. Иако је моћ централни појам обе епохе, значајно је прављење разлике у њеном коришћењу. Период супарништва је заглаван у уравнотежење, те се моћ сагледава у односу на конкурента. Активности једне стране, у складу са безбедносном дилемом, повлаче идентичне потезе на другој страни. Док постхладноратовски период има другачију агенду, која је фокусирана на гомилање моћи. Дакле, носилац униполарног поретка се налази на врху, те је његов циљ опстанак на тој позицији, који се остварује кроз одржавање значајне разлике у димензијама моћи у односу на све друге актере система. На овај начин утврђене правилности о моћи државе иду у корак са реализмом, омогућавајући добијање ширих налаза, који могу бити од значаја за будућност међународних односа. Наиме, нека нова биполарна или униполарна структура ће у основи одговарати теоријским постулатима, али и поступцима виђеним током (пост) хладноратовског надметања.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Вукадиновић, Радован. 2004. *Међународни односи од Хладног рата до глобалног поретка*. Загреб: Политичка култура.
- Јефтић, Драган, и Радојевић, Слободан. 2021. „Хладни рат и државоцентрични концепт безбедности: искуства и паралеле.” *Политичка ревија* 70 (4): 129–151.
- Кегли, В. Чарлс Јуниор, и Виткоф Р. Јуџин. 2006. *Светска политика – Тренд и трансформација*. Београд: Прометеј.
- Ниче, Фридрих. 2022. *Воља за моћ*. Београд: Алгоритам.
- Хобс, Томас. 1991. *Левијатан, књига I*. Ниш: Ђордано Бруно.
- Adler, Emanuel. 2013. “Constructivism in international relations: Sources, contributions, and debates.” *Handbook of international relations* 2: 112–144.
- Barnnet, Michael, and Raymond Duvall. 2005. “Power in International Politics.” *International Politics* 59 (1): 39–75.
- Carr, Edward Hallet. 1946. *The Twenty Years’ Crisis: An Introduction to Study of International Relations*, 2nd edition. London: Macmillan and Co.
- Donnadieu, Léonce. 1900. *Essai sur la théorie d’équilibre*. Paris.
- Diez, Thomas, & Steans, Jill. 2005. “A useful dialogue? Habermas and International Relations.” *Review of International Studies* 31 (1): 127–140.
- Elman, Colin, and Michael Jensen. 2014. *The realism reader*. London and New York: Routledge.
- Ganzer, Danijele. 2018. *Protivzakoniti ratovi*. Beograd: Laguna.
- Gelb, H. Leslie. 2009. *Power Rules: How Common Sense Can Rescue American Foreign Policy*. New York, New York: HarperCollins.
- German, Clifford. 1960. “A Tentative Evaluation of World Power.” *Journal of Conflict Resolution* 4: 138–144.
- Gilpin, Robert. 1981. *War and change in world politics*. New York: CambridgeUniversity Press.
- Gottemoeller, Rose. 2007/8. “The Evolution of Sanctions in Practice and Theory.” *Survival* 49 (4): 99–110.

- Hart, Jeffrey. 1976. "Three approaches to the measurement of power in international relations." *International Organization* 30 (2): 289–305.
- Jervis, Robert. 1978. "Cooperation under the security dilemma." *World politics* 30 (2): 167–214.
- Kennan, George. 1946. The long telegram. *Origins of the Cold War. The Novikov, Kennan, and Roberts "Long Telegrams"*, 19–31.
- Lebow, Richard Ned. 1994. "The long peace, the end of the Cold War, and the failure of realism." *International Organization* 48 (2): 249–277.
- Lomia, Ekaterine. 2020. "Political Realism in International Relations: Classical Realism, Neo-realism, and Neo-Classical Realism." *International Journal of Social, Political and Economic Research* 7 (3): 591–600.
- Lošonc, Alpar. 2009. *Moć kao društveni događaj, o intenziviranju i slabljenju moći*. Novi Sad: Adresa.
- Miršajmer, Džon. 2017. *Tragedija politika velikih sila*. Beograd: Udruženje za studije SAD u Srbiji.
- Moore, John Bassett. 1924. *International Law and Some Current Illusions*. New York: The Macmillan Company.
- Moravcsik, Andrew. "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics." *International Organization* 51 (4): 513–553.
- Morgenthau, Hans. 1948. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Naj, Džozef. 2012. *Budućnost moći*. Beograd: Arhipelag.
- Nye, Joseph. 2002. *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. New York: Oxford University Press.
- Rasel, Bertrand. 2022. *Moć*. Beograd: Miba Books.
- Rousseau, David, and Thomas Walker. 2010. "Liberalism." In: *The Routledge Handbook of Security Studies*, eds. Myriam Cavelty and Victor Muer, 21–33. London and New York: Routledge.
- Schwarzenberger, Georg. 1951. *Power Politics: A study of International Society*. London: Stevens.

- Sladeček, Michal. 2008. *Politička zajednica: koncepcija političke zajednice u liberalno-komunitarnom sporu*. Beograd: Filip Višnjić.
- Stern, Geoffrey. 2000. *Structure of International Society: An Introduction to the Study of International Relations*. London: A&C Black.
- Taliaferro, Jeffrey. 2004. "Power Politics and Balance of Risk: Hypotheses on Great Power Intervention in the Periphery." *Political Psychology* 25 (2): 177–211.
- Tang, Shiping. 2009. "The Security Dilemma: A Conceptual Analysis." *Security Studies* 18 (3): 587–623.
- Torreón, Barbara Salazar, and Sofia Plagakis. 2020. *Instances of use of United States armed forces abroad, 1798–2020*. Washington DC: Congressional Research Service.
- Waltz, Kenneth. 1978. *Theory of International Relations*. University of California, Berkeley: Addison-Wesley.
- Woodruff, Paul. 2014. *Reverence: Renewing a Forgotten Virtue*. Oxford: Oxford University Press.
- World Bank Group. 2023. "GPD (current US\$)." *World Bank Group*.
- Wohlforth, William. 1999. "The Stability of a Unipolar World." *International Security* 24 (1): 5–41.

Lazar Stojanović*

Institute of European Studies, Belgrade

Jana Marković**

Faculty of Security Studies, University of Belgrade

THE POWER AND THEORY OF REALISM IN INTERNATIONAL RELATIONS AFTER THE SECOND WORLD WAR

Resume

Power represents an essential category of international relations on which the position of the state within the international order largely depends. Therefore, the actors are directed towards upgrading and perfecting the dimensions and resources of power. Given this importance, many theoretical models analyze aspects of power, arriving at fundamentally different findings. On that path, realism, along with opposing liberalism, represents the most significant theory with a long tradition. The remaining patterns of understanding power are contemporary schools of thought based dominantly on the critique of realism or liberalism. Realism realizes its full potential after the Second World War due to the failure of liberal concepts when its golden age begins. A rational orientation to a realistic view introduced the newspaper, which kept pace with the Cold War era. What's more, realists consider the bipolar structure of the international order to be the most stable, and the bloc division during the Cold War was a practical application of this theory. Therefore, the paper aims to bring the state's power into relation with the postulates

* Email address: lazarfb97@gmail.com; ORCID: 0009-0009-4777-7152.

** Email address: jana.markovic@fb.bg.ac.rs; ORCID: 0009-0003-0676-8213.

of the theory of realism in the period after the Second World War. The research follows the historical genesis of these concepts and points to key consequences and modifications according to the dynamism of international relations. In theories of power, this implies a synthesis of the considerations of the most influential theorists, while the concretization of realism creates syntagms with the epithets classic, offensive and defensive. The work has the ambition to bring closer the use of power in contemporary international relations by applying a qualitative research approach through adequate examples which confirm or refute the premises of the theory of realism.

Keywords: *power, force, theory of realism, international relations, international order.*
